

Geschichte der Juden in Tuschkau-Kosolup.

Bearbeitet von
Rb. Jizchok Löwy, Tuschkau.

In welchem Jahre die Juden nach Tuschkau-Kosolup (ö. Touškov-Kozolupy) gekommen sind, läßt sich nicht mit Bestimmtheit sagen, jedoch dürften schon in frühesten Zeiten Juden dort gewohnt haben, liegt doch Tuschkau-Kosolup unmittelbar bei Pilsen an der Straße nach Eger, die schon im frühen Mittelalter als Handelsweg nach Deutschland benützt wurde. Schon im 16. Jht. dürfte in T. eine Gemeinde bestanden haben, denn der älteste Grabstein am jüdischen Friedhofe datiert aus dem Jahre 1543. (Prof. Dr. Lichen-Prag.) Zur Entfaltung kam sie jedenfalls erst Anfangs des 18. Jhts., wo unter den Juden bereits der Handel blühte. Später finden wir

Friedhof

die Juden bereits als Gewerbetreibende und Hausbesitzer und heute stehen noch viele Häuser, die Juden erbauten und die sich noch heute in jüdischem Besitz befinden, so z. B. das Lämelsche Haus, das der Wollhändler Simon Edler von Lämel im J. 1769 erbaute. Da derselbe ein großer Philanthrop war, wurde er von Kaiser Franz in den Adelstand erhoben. Die Tempelgründung in Kosolup datiert aus dem Jahre 1780, während in Tuschkau die bereits bestandene Betstube im J. 1874 vergrößert werden mußte. Im J. 1927 stürzte der Tempel zu Kosolup infolge der alljährlichen Überschwemmungen durch die Miesas ein und wurde nicht mehr aufgebaut. Es wird jedoch sofort an die Renovierung und Vergrößerung des Tempels in Tuschkau geschritten und findet die Einweihung im Jahre 1928 statt.

Tuschkau-Kosolup besitzt einen eigenen jüdischen Friedhof.

Im Jahre 1933 wurde die Chewra Kadischa von Kosolup mit der von Tuschkau unter dem Titel Chewra K. Tuschkau und Umgebung vereinigt, dessen Obmann Gustav Böhm ist.

Vorsteher waren: Bernhard Recht bis 1850, Julius Bleier bis 1890, Simon Finger bis 1910.

Bernhard Salz

Heinrich Finger

Rb. Jizchok Löwy

Gustav Böhm

Albert Epstein bis 1913 und seit dieser Zeit Heinrich Finger. Als Tempelvorsteher wirkt seit 40 Jahren Herr Bernhard Salz. Als Rabbiner wirkten in T.: Moses Friedenthal, Abraham Löwus, Josef Schulhof, Siegfried Grünberger, Salamon Fischl, N. Günstler, Alfred Schapirnik und gegenwärtig Rb. Jizchok Löwy Rb. L. ist ständiger Mitarbeiter verschiedener jüdischer Zeitungen.

T.-K. zählt 120 Seelen und hat 38 Steuerträger.

Geschichte der Juden in Unhošť, Hořelitz und Hostoun.

Bearbeitet von
Jaroslav Polák-Rokycana, Prag.

Tyto tři náb. obce (a s velikým počtem jiných, drobnějších) jsou ode dávných dob v okrese unhošťském, hejmanství kladenském, a jejich vznik byl dobrovolným seskupením nejbližších vesnic a osad za účelem vytvoření možnosti žid. kulturně-náb. života (zřízení synagogy, školy náboženské, rituální lázně, sechita, chewra kadischa a j.). Blížkost hlavního

Synagoga v Unhošti (vnějšek)

města a poloha na hlavní silnici pražsko-kladenské daly těmto židovským střediskům zvláštní význam.

Unhošť (v cisařském listě z r. 1537 je nazván „Ounhošť“ a také dr. Zikm. Winter v „Kult. obrazu č. měst“, I-27, píše „Ounhošti“) měl již v XIV. stol. farní chrám sv. Petra a Pavla¹⁾ a městskou radnici. Obyvatelstvo žije se ponejvíce zemědělstvím a řemesly, kdežto průmysl je jen slabě zastoupen: dva pivovary, parní mlýn s pekárnou fy Em. Heitler a olejna fy Kars a Heitler. V městě odhývá se sedm výročních trhů s dobytčím.

Erb města: v modrém štítě jelen se zlatým obojkem, připravený ke skoku²⁾.

Unhošť je osada starého původu. Kdy byl na městys povýšen, nesnadno říci, asi ve XIV. stol. Za Václava II. r. 1283—1305 byl ještě vsí, neboť týž král postoupil ves Unhošť Perchtoldovi z Brna. R. 1329 byla již městečkem. Na město povýšen byl U. asi v letech 1785—1790 a byl tehdy v ochraně vrchnosti královské, přes to však městem svobodným. Městské odváděly na Královské zvláštní poplatek, t. zv. „sos“³⁾.

R. 1537 vyhořel U. a k prosbě měšťanů, „aby se sami mohli řídit, propouštěti a svobod užívatí jako jiná města v království Českém, dal jim císař Ferdinand list⁴⁾, že „také Ounhošti jedno právo mítí a tím se řídití mají, jakož toho město naše Slaněp užívá“.

V r. 1593 má U. již svůj regulovaný magistrát, kterým se občané řídili. Nebyli nikomu poddáni a vrchnost neměla je k žádnému človecenství nutiti, ani k robotě a jiným pracím⁵⁾.

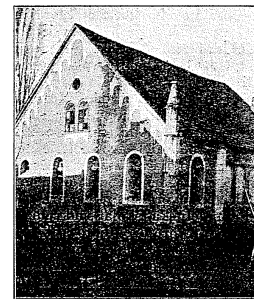
V U. je žid. synagoga, v níž byla též místnost pro

Dějiny Židů v Unhošti, Hořelicích a Hostouni.

Zpracoval
Jaroslav Polák-Rokycana, Praha.

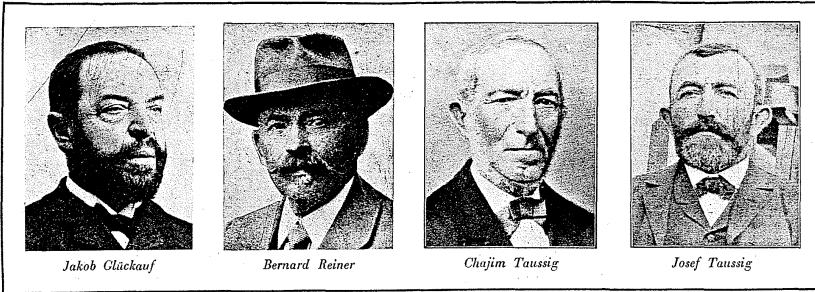
žid. školu až do jejího zrušení r. 1897. Ve spisu dra Fleischmanna „Sídla Židů v Čechách r. 1921“⁶⁾ je v II. župě lounský celý okres unhošťský s 116 Židy uveden. Žid. obyvatelstva v posledních letech v soudním okrese unhošťském zřejmě ubývá. Dle sčítání lidu z 31. prosince 1910 a z 15. ledna 1921 měly žid. obyvatel: Braskov —, 2, Dolany 4, 5, Družec 3, 3, Dušniky 2, —, Hořelice 22, 17, Hostovice 5, 6, Hostouň 32, 21, Chrašany 2, —, Chyňava 4, 2, Kyšice 4, 4, Libečov 1, 3, Litovice 3, —, Pletený Újezd 5, 3, Pavlov 2, 8, Rebeč (nyní Hřebeč) 3, 2, Uhoňice 4, 2, Unhošť 24, 24, Vel. Přítočno 14, 12, Železná 3, —; dohromady 137, 116. V celém okrese bylo dle sčítání lidu z 31. prosince 1910 32.149 obyvatelů, z 15. ledna 1921 31.638 obyvatelů.

Hostouň je městys s farním kostelem sv. Bartoloměje¹⁾ ze XIV. stol. V obci je pětiletá škola, pivovar, lihovar, mlýn a koželství. Zámek a nedaleký dvůr Safránov jest majetkem kapituly sv. Víta v Praze. Původní ves byla rozdělena na dva díly, z nichž jeden byl vladyčí s tvrzí. Na této připomíná se r. 1417 Habari z Nedvídkova. Později spojeny obě části (dor. 1483). Nanovo dostala se vladyčí část v držení křižovníků s červenou hvězdou, druhá pánů z Kolovrat. — R. 1548 prodala Dorota z Vel. Lipna vladyčí část kapitule pražské, jež nabyla r. 1621 i druhé části²⁾.

Synagoga v Hostouni (vnějšek)

K žid. obci hostounské přináležel veliký počet malých obcí³⁾ z dvou polit. okresů, a to: z polit. okresu kladenského: Buštěhrady, Červený Újezd, Dolany, Stelčevs, Hostovice, Hostoun, Jenč, Lidice, Litovice, Vřetovce, Makotřasy, Rebeč, Pavlov, Nové Dvory; z polit. okresu smíchovského: Bělok, Malé Čičovice, Dobrovíz, Kněževs (německy: Herrendorf), Libocho-

Jakob Gluckauf

Bernard Rainer

Chajim Tausig

Josef Tausig

vičky, Středokluky, Tuchoměřice. Když byla v r. 1715 zřízena komise za účelem redukce Židů, vždy bylo hlavně na venkovské židovstvo poukazováno. Působení této komise se stalo, že byly celé kraje v Čechách Židů prázdný¹⁾, tak i Hostouň ani Unhošť nejsou v seznamu plánů těch měst obsaženy, v nichž byla sídla Židů.

Nedlouho poté vidíme v H. velikou a váženou o. ž. R. 1792 připomíná se zde R. Nassanael, rabín v Hostouni („Noda bijehuda, II. b. 192, 192), R. Ezechiela Landaua „Tešuba meahaba 13“, R. Eleazara Flekelesa. Pak v r. 1817 byl zde učený R. Josef („Tešuba meahaba“, 392)²⁾. R. 1852 bylo v H. 64 žid. rodin a měly svoji synagogu a německou konfesionální školu. Byl tam v těch letech rb. dr. M. Ascher³⁾.

Hořelice. Kdy židovští osadníci se počali usazovati v Hořelici, není možno říci pro nedostatek zápisů. Dle tradice lze mít za to, že zde v okolí byli již dávno usazeni, a to dosti četně, v H. pak měli snad již před postavením nové synagogy svou modlitebnu menších rozměrů. Jak se zdá, tato vyhořela a tak r. 1842 byla vystavěna nová prostorná synagoga na skále, zvedající se u cesty k dnešnímu státnímu velkostatku, od něhož byl pozemek, tehdy za c. k. správy, buď koupen nebo darován, protože jest obklopen půdou uvedenému dvoru patřící.

V obřadní síni nového kostela, která má tvar obdélníku, stojí ve třech řadách 12 lavic, každá s pěti místy. Za obřadní síní byl byt pro rabína a menší zimní modlitebna. Nad těmito místnostmi bylo ženské oddělení synagogy.

Změnu ve vnitřním uspořádání doznala synagoga po zřízení soukromé školy židovské v H., která umístěna v dřívější zimní modlitebně. Ze ženského oddělení zřízen r. 1883 byt pro učitele této školy a ženám vyhrazena polovice lavic v obřadní síni tak, že ženské oddělení rozděljuje od mužského pouze užší ulička, vedoucí od dveří síně k oltáři.

Jednotlivá israelitická škola soukromá v H. byla zřízena asi r. 1881, protože tento rok jest připojen k podpisu schvalujícímu její stanovy. Dle kroniky obecní školy v H. navštěvovalo žid. školu ve školním roce 1886/87 šestnáct dětí. Škola ta pak zanikla r. 1897, snad pro nedostatek žactva, jak lze souditi z toho, že ve školním roce 1898/99 navštěvovaly obecnou školu ve třech třídách v H. pouze dvě žid. děti. R. 1876 byl zřízen při hořelické náb. obci žid. nemocniční spolek „Bikkur Cholim“, který zanikl ve světové válce.

R. 1881 byly patrně sepsány stanovy israel. náb. spolku v H., o němž se však nezachovalo nic bližšího. Stanovy israelitické obce náb. v H., jež vyšly r. 1896, jsou německé. Podle nich patří do svazku žid. obce

náb. v H. obce: Uhonice, Chýně, Chráštiny, Chrustenice, Dušníky, Hořelice, Jinočany, Nenačovice, Nučice, Malé Přílepy, Ptice, Svárov, Tachlovice z okr. unhošťského, Chejnice, Ořech, Dobříč, Řeporyje a Zbuzany ze smichovského okresu.

Dle zápisu z r. 1898 tvořilo žid. obec hořelickou 17 rodin, pak se počet zmenšoval, ještě r. 1918 činil 13 rodin. Dnes jest jich jen 6 s 13 osobami a obec hořelická má býti sloučena s žid. obcí náb. v Berouně. Až do r. 1897 byl zde rb. Jakub Stutz, od r. 1898 sem dojížděl slánský rabín. R. 1900 byl přijat Benjamin Neuman, uherský příslušník, který zde byl rabínem do r. 1902. Po něm r. 1903 nastoupil Julius Eisner, r. 1904 Mojžíš Darshan, který zde vykonával bohoslužby s několikaletými přestávkami, kdy sem dojížděl v letech 1911 až 1918 učitel náb. Mořic Steiner z Prahy, po dlouhá léta a zemř. zde r. 1925 jako poslední hořelický rabín.

Podle vyprávění byl posledním místem odpočinku Židů hořelických žid. hřbitov v Hostouni u Kládna. Někdy po r. 1895 dostala obec povolení k pohřbívání svých příslušníků na bližším hřbitově ve Velké Mořině v okr. berounském, kamž se pohřbívali dodnes.

V poslední době byl již velmi zpusťlý zevnějšek synagogy v r. 1925 náležitě opraven, k čemuž část nákladu hrazena z provedené sbírky. V bytech pro rabína, učitele a bývalé žid. škole nalezi útluk na počátku světové války polští židovští uprchlíci a synagoga nyní každou sobotu plnila se hlásmými jejími modlitbami. Po jejich odchodu pronajaty místnosti tyto dvěma hořelickým občanům.

Z významných příslušníků n. ž. o. hořelické dlužno jmenovati manžel Grabovy, Adolfa Vogla, dlouholetého starostu obce této, a po něm v této funkci Zikmunda Hellera, kteří až do své smrti starali se poctivě o obec jim svěřenou.

¹⁾ Zdeněk Wirth, Soupis památek histor. a uměl. v okrese kladenském.

²⁾ Ottův slovník naučný.

³⁾ Fr. Melichar, „Monografie města Unhoště“, r. 1888.

⁴⁾ Orig. v místodrž. arch. Mss. 51, fol. 139.

⁵⁾ JUDr. C. Fleischmann, tajemník žid. obce pražské: „Sídla Židů v Čechách r. 1521.“

⁶⁾ Jahrbuch der Cultusgemeinden f. d. J. 5653, nákl. Jak. B. Brandeise, Praha.

⁷⁾ Dr. Frant. Roubík, „Židovská osídlení v Čechách“ na místních plánech z r. 1727, v III. Ročenice Spol. pro dějiny Židů v čsl. republice, 1931.

⁸⁾ S. H. Lieben, „Beiträge zur Kulturgesch. der Juden in Böhmen“, vydal spolek Afike Jehuda (1930) v Praze.

⁹⁾ Alb. Kohn, „Notabelversammlung d. Israeliten Böhmens“, Wien 1852.

Dějiny Židů v Dolních Kralovicích.

Zpracoval
František Kolman, odb. uč. v Dolních Kralovicích.

Geschichte der Juden in Unter-Kralowitz.

Bearbeitet von
Fachlehrer Franz Kolman, Unter-Kralowitz.

Židovská obec náboženská v D. K. patří jistě k nejstarším v tomto kraji. Ačkoli se nám nezachovaly památky písemné, podle kterých bychom mohli její stáří bezpečně zjistiti, můžeme tak s velikou pravděpodobností souditi podle dějin města D. K., které vznikly v Újezdě Svatavině ve stol. XI. a byly po několik set let jeho kulturním a hospodářským střediskem. Je nepochybné, že tu záhy vznikla i ž. o.

Židé bydlili tu v západní části města při levém břehu řeky Želivky, kde se podnes říká „Židovská ulice“. Byli jako jině od ostatního obyvatelstva přísně odděleni. Vchod do jejich Židovské ulice zatárasen byl nataženým provazem nebo drátem a židé musili býti označeni na paži žlutým páskem, aby se od ostatních dosud v paměti starší generace tradiční. Teprve doba Josefa II. přinesla v tomto směru úlevu i v ž. o. zdejší.

Židovské obyvatelstvo bylo v dřívějších dobách v D. K. velmi četné, nepochybně četnější než dnes. Ještě před 50 lety bylo v samotných D. K. přes 50 žid. rodin a v okolních vesnicích v každé rovněž několik. Živili se skoro výhradně obchodem a podomním obchodem peřím, kůžemi a pod. Přístup do řemesel byl pro synky židovské nesnadný, cechy činily velké potíže. Zámožnější židé stávali se často majiteli statků nebo nájemci okolních panských dvorů. Tou měrou, jakou pronikal v obchodě živel křesťanský, ubývalo u nás obyvatelstva židovského, poněvadž tu nebylo pro ně příznivých životních podmínek. Židé dávali své děti ve školách vzdělávat a ty se pak usazovaly ve městech s většími obchodními možnostmi. Tak se stalo, že počet židovského obyvatelstva se po venkově velice ztenčil. Ze vesnic vymizeli židé nadobro, v D. K. žije nyní pouze 41 duší (dříve několik set), na celém okrese dolnokralovickém dohromady asi 100 duší.

Na území dolnokralovického okresu bylo dříve celkem 7 náb. o. ž., a to: Dolní Kralovice, Čechovice, Košetice, Chmelná, Křivsooudov, Pravinín a Zruč. Poněvadž počet žid. obyvatelstva neobyčejně poklesl, bylo nutno ž. o. sloučiti, takže je nyní ve skutečnosti na celém okrese pouze obec jediná D. K., k níž ostatní jsou přiděleny. Sloučení to není dosud úředně provedeno, ale žádost již byla podána a od převratu se to ve skutečnosti již praktikuje.

Na území okresu byla několik synagog a modliteben. Synagoga v D. K. je nejstarší. Přesně nelze udati, kdy byla postavena, ale je možno souditi, že brzy po založení kostela dolnokralovického, který byl postaven ve XII. stol. Kronika města D. K. klade její počátek do XVI. stol. Podle tradice prý asi před 200 lety vyhořela. Snad to byl požár dne 30. dubna 1764, o kterém je ve řecené kronice záznam, že tehdy vyhořela škola, pivovar, mlýn a všechny žid. domky. Synagoga byla r. 1906 (5666) za př. p. Jos. Steina pěkně opravena nákladem ž. o. a z příspěvků místních i vzdálených příslušníků. Ze starožitných předmětů v ní uchovávaných sluší připomenouti mosazný svícen

(chanuka) na 9 svíček a mosaznou visací lampu. V r. 1928 zřízen byl za př. p. Jos. Vogla před synagogou nákladem 6500 Kč pěkný park, čímž velice získala synagoga i Židovská ulice.

Synagogy v Praviníně a ve Chmelné jsou zrušeny (z poslední byl zřízen spýchar na obilí), rovněž tak modlitebna v Čechovicích v zámku. Modlitebna v Křivsooudově je zachována dosud v budově statkáře p. Fuchse, ale neužívá se jí. Synagoga v Košetících stojí prázdná, neužívá se jí pro nedostatek věřících.

Židovský hřbitov v D. K. je pěkně upravený a leží pod židovskou čtvrtí na vyvýšeném levém břehu řeky Želivky v pěkné, suché poloze. Stáří jeho udává se podle tradice na 600 let. Byl důkladně upraven za př. p. Weisse a Korefa. Pohřební vůz byl zakoupen dne 7. srpna 1894 z Plzně za 460 zl. Mimo v D. K. pochovává se také na hřbitově v Košetících, v Praviníně a ve Studeném (pro ž. o. v Křivsooudově).

Matriky z celého okresu jsou nyní v D. K. Úmrtí matriky ž. o. D. K. jsou zachovány ve třech knihách od r. 1788. Jsou dosti čitelně psány a od r. 1890 česky vedeny.

Úmrtí matriky z Pravinína jsou zachovány od r. 1839—1914, z Košetice od r. 1852—1914, z Křivsooudova od r. 1896—1918, dále jsou vesměs vedeny v D. K.

Rodné matriky D. K. jsou zachovány v pěti knihách od r. 1788 a od r. 1896 jsou vedeny česky. Rodné matriky z Pravinína jsou zachovány ve dvou knihách od r. 1839—1914, z Košetice rovněž ve dvou knihách od r. 1852—1895, z Křivsooudova v jedné knize od r. 1896—1915.

Matriky snatků obce D. K. jsou zachovány ve třech knihách od r. 1788 až na nynější dobu, obce Košetice v jedné knize od r. 1852—1888, obce Křivsooudova v jedné knize od r. 1896—1912, obce Pravinína v jedné knize od r. 1839—1888.

Ze zasloužilých mužů ž. o. dolnokralovické sluší jmenovati starosty obce pp.: Adolfa Weisse, pekaře a pokl. Obč. záložny, zemř. 27. září 1890, Jakuba Korefa, obchodníka a zasluž. obec. tajemníka, zemř. 21. května 1916, Jos. Steina, obchodníka, zemř. 16. listopadu 1930, Filipa Weila, obchodníka, zemř. 5. ledna 1925, Gustava Holzera, obchodníka, Jos. Vogla, obchodníka, Vojtěcha Bauera, správce matky, Bedřicha Krause, pokladníka ž. o., Josefa Krause, člena výboru ž. o., dále rb. pp. Munzera, Fischera, Adlera, Heima a Stránského. Učitelé jsou uvedeni ve stati o německé škole.

Se dala v kostele zakupovali si členové ž. o., a to mužů pro celý život, jak o tom svědčí kniha dobře zachovaná a pěkně psaná uvedeným letopočtem 1802.

Knihla zápisů o hrobech je vedena od r. 1878. Při ž. o. je zřízeno pohřební bratrstvo, mající za účel vzájemnou pomoc nemocní i morální členů při úmrtí některého z nich. Nejstarší zápis zachovaly se z r. 1880.